

Een ongemakkelijke waarheid

Retorische strategieën van de prediker als klimaatprofeet

Het project Grond van de Protestantse Theologische Universiteit onderzoekt hoe de urgentie van de klimaatproblematiek en de christelijke theologie op elkaar betrokken kunnen worden. We onderzoeken christelijke praktijken in geloofsgemeenschappen en het handelen van pastores en predikanten ten aanzien van de concrete praktijken van 'grond' in relatie tot hun theologie. In een deel van het onderzoek richten we ons op de inhoud en werking van preken. Deze homiletische invalshoek is gekozen, omdat preken binnen de protestantse traditie gelden als dragers van verandering.

Preken hebben een vormend karakter (Pleizier 2010) en bieden spiritueel potentieel om mensen te inspireren tot transformatie van denken en handelen. De theologische professionals die in hun prediking bewustwording rond klimaatproblematiek bespreekbaar willen maken, blijken echter handelingsverlegenheid te ervaren.

Daarbij spelen meerdere factoren een rol (zie het artikel van Postma e.a.), maar één van de redenen lijkt het ontbreken van een retorische strategie om controversiële onderwerpen zó te benoemen, dat ze geen polarisatie teweegbrengen maar motiveren tot constructief handelen.

In homiletische studies is er de laatste jaren specifiek aandacht voor deze uitdaging, getuige publicaties van onder meer John S. McClure: *Ethical approaches to Preaching, Choosing the Best Way to Preach About Difficult Issues*;

Leah D. Shade: *You Can't Say THAT in a Sermon: Social Issues, Preaching, and Dialogue During a Time of Societal Upheaval*; en in Nederland: *Making See. A Grounded Theory on the prophetic dimension in preaching*, de publicatie van Kees van Ekris over profetisch preken.

In dit artikel verkennen we de genoemde handelingsverlegenheid. De vraag daarbij is welke retorische strategieën het handelingsrepertoire van de predikanten kunnen verruimen als het gaat om het adresseren van 'een ongemakkelijke waarheid'. We verkennen eerst de verlegenheid, vervolgens onderzoeken we twee oplossingsrichtingen, één vanuit de theoretische homiletiek en één vanuit de werking van seculiere klimaatfilms. Na exploratie van beide doen we enkele aanbevelingen voor de praktijk.

Verlegenheid

De context van christelijke prediking aangaande het klimaat, is divers. Nogal wat mensen hebben vandaag de dag het besef dat de klimaatcrisis om beslissende keuzes vraagt. Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) presenteert het ene alarmerende rapport na het andere en roept op tot daadkrachtig ingrijpen. Internationale klimaatconferenties stellen doelen om de opwarming van de aarde te beteugelen, maar de doelen worden vervolgens betwist en nauwelijks gerealiseerd.

Klimaatactivisten zoals Christians for Climate Action benadrukken de urgentie van het probleem vanuit christelijk perspectief. Tegelijkertijd zijn er, ook onder christenen, 'klimaatontkenners' die oproepen tot negeren van gedragsverandering en de urgentie van het probleem bagatelliseren. Zij menen dat een complot van sinistere krachten heimelijk werken aan een 'Great Reset' van de wereldorde die hen in hun macht willen krijgen. Beide groepen vertegenwoordigen uitersten.

Ergens daartussenin beweegt zich een grote groep christenen die zich echter nauwelijks engageert met deze bewegingen, en vier van de tien christenen blijken geen verbinding te leggen tussen hun geloof en vragen van duurzaamheid en klimaat (I&O Research 2022).

Of dat ook geldt voor de professionele werkers, de pastores en predikanten, is niet onderzocht. Wel hebben we aanwijzingen dat professionele werkers die klimaatproblematiek willen adresseren, aarzelen om dit in hun geloofsgemeenschap te doen. Een eerste reden lijkt te zijn dat de urgentie ervan niet voldoende leeft onder de gemeenteleden, hetgeen correspondeert met onze bevindingen van een pilot-onderzoek.

In het voorjaar van 2022 hebben we een kleine steekproef gedaan onder een zevental predikanten van protestantse signatuur. We hebben hen gevraagd naar het materiaal van de kerkdiensten die zij op de jaarlijkse 'biddag voor gewas en arbeid' in de tweede week van maart hebben gehouden. Vier van de collega's gaven aan dat zij deze dienst niet of niet alleen hadden gewijd aan de thematiek van arbeid en oogst, maar veeleer aan de ontketende oorlog in Oekraïne ofwel aan de versoepeling van de Covid-19-maatregelen waardoor zij weer in het kerkgebouw konden samenkomen. Ze noteerden dat deze thema's op dat moment dichter bij het hart van de gemeente lagen en

> Gevoeld ongemak bij het adresseren van een thema waarover verdeeldheid heerst, maakt predikanten terughoudend in hun preken en spreken.

daarom, om te thematiseren in de preek, als meer urgent aanvoelden dan iets wat met de omgang met grond, gewas, klimaat of duurzaamheid te maken zou hebben.

Dit lijkt exemplarisch voor het feit dat het thema van het klimaat permanent met ander 'nieuws' moet concurreren om aandacht. Het is een 'slow crisis' en minder concreet, tastbaar en wellicht ook minder 'bepreekbaar' dan andere crises. Daarbij heeft klimaatprediking een wat zurig en moralistisch imago, zoals ook een groot prediker als Samuel Wells impliciet veronderstelde in een lezing bij de Societas Homiletica in 2022.

Angst voor een moralistisch imago klonk ook door bij predikanten die zich aanmeldden voor een nascholingscursus 'Van U is de Aarde' aan

de PThU. Zij gaven vier beweegredenen voor hun huiver om de thematiek van het klimaat aan de orde te stellen.

- Angst voor polarisatie in een slinkende kerk.

'Ik vrees dat spreken over klimaatkwesties polariserend werkt in mijn toch al kleine gemeente.'

- Verwachting van wat prediking zou moeten zijn die botst met hun persoonlijke gesteldheid.

'Ik word geacht hoop te verspreiden. Hoe zou ik kunnen preken over iets dat mij alleen maar somber maakt?'

- Een kwetsbare en eenzame positie in de kerk.

'Als ik zeg dat ik geen vlees eet, kijken mensen me al boos aan, alsof ik mensen hun stukje vlees wil ontnemen dat ze met hard werken hebben verdiend.'

- Gevoelens van persoonlijke incompetentie.

'Ik voel mezelf machteloos. Ik zou een voorbeeld moeten zijn, maar dat ben ik niet. Hoe kan ik iets zeggen zonder als 'woke' te worden weggezet?'

Aldus constateren we dat een mix van persoonlijke en professionele kwetsbaarheid, en het besef een thema te adresseren waarover in de samenleving verdeeldheid heerst, predikanten terughoudend maakt in hun spreken en preken. Wellicht spelen er ook andere factoren van meer inhoudelijke aard, maar in dit artikel zoomen we nader in op dit gevoelde ongemak van het brengen van een controversiële boodschap.

Homiletische strategieën

In de homiletiek is het adresseren van een controversiële thematiek niet uitzonderlijk, het is al gegeven met de inhoud van christelijke prediking zelf: het evangelie van Jezus Christus is immers 'aanstoot' (*skandalon*, 1 Korintiërs 1:23-24) en 'niet naar de mens' (Galaten 1:11). In de brieven van het Nieuwe Testament zien we al hoe de inhoud van de boodschap van de apostelen op weerstand stuit.

Zij hanteren verschillende communicatieve strategieën om hun hoorders te overtuigen, zoals: aansluiten bij de belevingswereld van de hoorder en vandaar uit oproepen tot geloof, ofwel schetsen zij direct een contrast tussen de belevingswereld en de keuze die gemaakt moet worden. Autoriteit speelt ook een grote rol, waarbij zowel een beroep op externe autoriteit kan worden gedaan als op de eigen geloofwaardigheid en authenticiteit van de prediker, om het gezag van de boodschap te legitimeren.

Dus juist de wetenschap dat christelijke prediking in zichzelf al kritisch is en balanceert tussen het bieden van troost en uitdaging (Van der Geest 1978) of, theologischer gezegd, zich verhoudt in het spanningsveld van wet en evangelie, vraagt om retorische prudentie. Wanneer het dan ook nog eens gaat om thema's die zowel raken aan existentiële geloofszaken als aan thema's die in de samenleving gepolariseerd zijn, is het niet verwonderlijk dat predikers dit soort brisante thema's liever laten liggen.

Grenzen, perspectieven en richtingwijzers

In een studie naar de werking van prediking, bepleitte Hans van der Geest ooit al voor het aanspreken van de hoorders zonder moreel

oordeel. Aan de transactionele analyse ontleende hij het inzicht dat de prediker zich niet moet (laten) plaatsen in de onmogelijke rol van autoritaire betweter, maar op authentieke, volwassen wijze liefst in dialogische vorm mag aangeven wat de prediker zelf relevant acht in het licht van de bijbelse overlevering. Zulk spreken achtte hij spreken vanuit bescheidenheid en volmacht, als echo van de autoriteit van Christus zelf (Van der Geest 1978, 110).

Bij omstreden onderwerpen, ziet Van der Geest vooral de beperkingen van de prediking als het gaat om het veranderen van mensen. Zulke prediking roept vooral hulpeloosheid en ergernis op. Hulpeloosheid vanwege de door hoorders gevoelde onmacht om écht iets te doen, en ergernis vanwege het feit dat de monoloog van de prediking gebruikt wordt om met goddelijk gezag een bepaalde stellingname te communiceren. Op deze wijze kan prediking weinig bewerkstelligen, zo stelt Van der Geest, tenzij de prediking aansluit bij datgene wat er bij de hoorders al voorhanden is aan zoekproces en overwegingen (129).

In een latere publicatie blijkt Van der Geest opnieuw terughoudend als het gaat om vormen van profetisch confronterende prediking over gevoelige thema's. Dat acht hij al gauw machtsmisbruik. Wel ziet hij mogelijkheden voor prediking om aan te sluiten bij existentiële onderliggende vragen die iedereen aangaan. Een prediker hoeft dan niet persoonlijk kleur te bekennen om toch op authentieke wijze de goede vragen te adresseren (Van der Geest 1991, 72-75).

Inmiddels lijkt deze scepsis en terughoudendheid ten aanzien van de verbinding tussen prediking en politiek gevoelige thema's weer wat minder te zijn. In de theologie na de

eeuwwisseling klinkt sterker dan bij Van der Geest de roep om heldere stellingnames, om een 'counter-testimony' (Walter Brueggeman) ten opzichte van gangbare westerse leefpatronen en om profetische prediking (Johan Cilliers, Charles Campbell e.a.)

Kees van Ekris (2019) deed onderzoek naar de werking van profetische prediking die daadwerkelijk verandering teweeggebracht heeft en ontdekte een samenhang van verschillende functies van dit type prediking. Het gaat daarbij allereerst om het zichtbaar maken van hetgeen destructief werkt in de samenleving. Hierbij worden predikers sterk geconfronteerd met hun roeping en de moed die nodig is om te spreken. Het zichtbaar maken van destructieve krachten werkt in feite al als interventie in een prediking, doordat de prediker zorgvuldig afweegt waar het betoog continuïteit zoekt met hoorders en waar het kritische interventies plaatst.

De prediker brengt daarmee een dynamiek op gang die 'epifanisch' kan werken, de werkelijkheid van de hoorder komt in nieuw perspectief te staan, hetgeen nieuw inzicht, bewustwording en taal kan opleveren. Daarmee anticipeert de prediking niet alleen op een visioen in de toekomst, maar ook op een kracht in het heden die de hoorders mobiliseert en uitnodigt tot inwijding en participatie in de problematiek van de crisis, in het beraad erover en in de catharsis, het zoeken naar loutering en nieuwe wegen.

In de context van een verdeelde samenleving in de Verenigde Staten onderscheidt John McClure in zijn *Ethical Approaches to Preaching* (2021) vier verschillende strategieën van prediking in gepolariseerde situaties. Elke strategie hangt samen met een theologische en

ecclesiologische voorkeurspositie. Een effectieve prediker zal een strategie toepassen die aansluit bij de wijze waarop het moreel beraad in de gemeenschap gestalte krijgt en dit levert dus verschillende strategische modellen op, zoals:

- een communicatieve ethiek die op dialogische wijze focust op het zoeken naar universele en breed geaccepteerde morele normen en daarbij aansluit (2);
- een getuigenisethiek die het besef van deugden evoceert en focust op het construeren van een contra-culturele gemeenschap van christelijke signatuur (37) en daartoe oproept;
- een bevrijdingsethiek die focust op sociaal-maatschappelijke doelen, het bekritisieren en bevrijden uit onderdrukkende sociale, politieke, economische en andere systemen (61) en daartoe aanzet;
- een relationele ethiek die zich richt op het gastvrij samenbrengen van mensen en het cultiveren van intermenselijke relaties om tot gemeenschappelijk beraad te komen (90) en dat praktiseert.

Wanneer we deze homiletische richtingwijzers nu betrekken op het professionele spreken van pastores en predikanten inzake de klimaatcrisis, dan zien we in bovenstaande aanzetten eigenlijk vier stappen die predikers kunnen zetten om een retorische strategie te ontwerpen.

1. De eerste stap is het nauwkeurig luisteren en analyseren van de problematiek in het licht van Schrift en traditie en het zoeken naar aanknopingspunten bij de hoorders. Waar ligt precies hun zorg, engagement, twijfel, waar is die mee verbonden?

2. De tweede stap is het bepalen van de eigen roeping en positie: welke vrijmoedigheid is er en waar ligt een gemeenschappelijk belang en solidariteit? Voor de theoloog geldt dat de verworteling in een gedeeld geloof, een theologisch perspectief en een praktische spiritualiteit hierbij zeker articulatie vragen.
3. De derde stap is het kiezen welke bij de gemeenschap passende kracht vooral wordt gemobiliseerd: dialoog, getuigenis, deugd of relatie.
4. De vierde stap is bepalen in welke fase de gemeenschap zich bevindt ten aanzien van deze crisis en op grond daarvan zien wat nodig en mogelijk is van bewustwording van de problematiek tot aan het bepalen van gezamenlijke offers en actie.

Met dit instrumentarium kan een prediker in elk geval de valkuil van de autoritaire betweter vermijden en verschillende handelingsalternatieven afwegen.

Seculiere klimaatprofeten en herhaalde noodkreten

In dit artikel kijken we echter nog breder dan de geloofsgemeenschap hoe er in de seculiere westerse wereld omgegaan wordt met het oproepen tot bewustwording van de klimaatproblematiek. We constateren dat er de laatste decennia vaker alarm is geslagen, zonder dat we de impact ervan precies kunnen bepalen. Wat opvalt, is de taal van de 'noodkreet' die klinkt en het perspectief van een apocalyptisch rampscenario.

De Amerikaanse zoöloge Rachel Carson waarschuwde in 1962 in de publicatie *Silent Spring* al voor de bedreiging voor het leven op aarde door het gebruik van chemische

pesticiden. Zij opent haar geruchtmakende boek met een alarmerende parabel waarin ze een wereld schetst waar de vogels niet meer zingen:

There was a strange stillness. The birds, for example – where had they gone? (...) It was a spring without voices. On the morning that had once throbbed with the dawn chorus of robins, catbirds, doves, jays, wrens, and scores of other bird voices there was now no sound; only silence lay over the fields and woods and marsh (2).

Ook het IPCC-rapport van najaar 2022 gebruikt de taal van de noodkreet en de dreiging om de urgentie van de crisis te schetsen.

Het cumulatieve wetenschappelijke bewijs is ondubbelzinnig: klimaatverandering vormt een bedreiging voor het menselijk welzijn en de gezondheid van de planeet. Elk verder uitstel van wereldwijd gecoördineerde en anticiperende actie tot aanpassing en mitigatie van de situatie vergroot het risico dat we de toch al geringe en snel kleiner wordende kans om een leefbare en duurzame toekomst voor iedereen veilig te stellen, zullen missen (35, vertaling F5).

Na de presentatie van alle overweldigende feiten schetst dit rapport echter ook dat er twee wegen zijn die we moeten inzetten om de klimaatverandering te keren. Een daarvan is inzetten op het aanpassingsvermogen van de natuur en de tweede is inzetten op het aanpassingsvermogen van de mens. In het pleidooi voor het inzetten van adaptatie van de mens, zien wij een bevestiging van het belang van het onderzoeken van retorische strategieën die kunnen worden aangewend om bewustzijn en verandering te bewerkstelligen.

Klimaatfilms

Als vergelijkingsmateriaal voor profetische prediking in het seculiere domein bestuderen we twee bekende seculiere filmische 'preken' over klimaatverandering, namelijk *An Inconvenient Truth* van de Amerikaan Al Gore en de meer recente Hollywoodfilm *Don't look up*.

We kunnen leren van de retorische strategieën die zij gebruiken om in hun streven 'gewone' mensen te mobiliseren tot bewustwording van de problematiek als eerste stap, om zich aan te passen aan een nieuwe levensstijl.

Films zijn natuurlijk niet geheel vergelijkbaar met prediking, alleen al vanwege het gebruik van de encenering van verbeelding in beeld en muziek. Omdat de totale beleving van liturgie en prediking echter ook tot uitdrukking komt in verbeelding, muziek en woorden, lijkt dit toch een interessante oefening. Welk retorisch repertoire gebruiken klimaatwetenschappers en 'klimaatprofeten' eigenlijk?

We volgen gepubliceerde retorische analyses, om tot slot de uitkomsten hiervan te leggen naast de homiletische bevindingen en te evalueren met het oog op mogelijke lessen voor de prediking binnen de context van de christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland.

An Inconvenient Truth (2006)

'Vandaag stel ik u voor: leven en dood.'

Dit krachtige appèl uit het bijbelboek Deuteronomium in hoofdstuk 30:15 gebruikt Al Gore in zijn vervolg op de film *An Inconvenient Truth*. Met een intertekstuele verwijzing naar het gezag van de bijbelse tekst legt hij een ultieme claim op de toehoorders. Uitstel en excuses zijn niet meer legitiem, voor wat het klimaat aangaat is het nu of nooit. En de referentie naar

deze tekst impliceert eveneens dat dit feit, deze 'waarheid', niet in de hemel gezocht moet worden, ook niet 'voorbij' de zee, want het gebod is volledig duidelijk én nabij:

'Leef volgens de geboden en je zult leven en God zal je zegenen en het land waar je woont.'

Om dat land gaat het als het om klimaat gaat. De planeet die wij bewonen, de grond waarop we leven. Met een enkel woord weet Gore voor niet-bijbelkenners de urgentie van leven of dood te benoemen, terwijl voor ingewijden direct ook iets meeklinkt van de weg van het leven volgens Tora.

Het is een voorbeeld van de strategie van Gore, zoals die naar voren komt in zijn meest invloedrijke film uit 2006: *An Inconvenient Truth*, of met de ondertitel van het boek: *The Planetary Emergency of Global Warming and What We Can Do About It*. De film zelf is door recensenten vergeleken met een 'puriteinse preek', vanwege de structuur van onheil en verlossing, de apocalyptische beeldspraak en de uiteindelijke oproep tot actie 'wat we eraan kunnen doen' aan het eind.

Wij volgen eerder onderzoek van Thomas Rosteck en Thomas S. Frentz (2009) die in hun analyse van deze film concluderen dat de retorische efficiëntie ligt in de combinatie van drie 'speech modes'.

- De eerste modus is de *milieuklaagzang of jeremiade*. Deze modus roept sterke emoties op door het gebruik van angstaanjagende apocalyptische beelden. Dit type retoriek is een bekende communicatiestijl van activisten. Daarin ligt de focus op waarschuwingen en aankondiging van catastrofes, zogenaamde 'eco-horror' (3). In de film zien we dit voor

ons: een angstaanjagende toekomst van dodelijke orkanen, stijgende oceanen, droogte, hongersnoden enzovoort, precies zoals we die kennen uit apocalyptische teksten. De kracht van deze strategie is helder, maar het probleem is veelal dat het én te eenvoudig én te sterk aangezet is, zodat het gemakkelijk vervreemding of extremisme oproept.

- De tweede modus is die van de *documentaire*. Daarmee krijgt een klaagzang of aanklacht meer objectiviteit en overtuigingskracht. Wetenschappelijke argumenten gepresenteerd in een populariserende documentairstijl onderstrepen de sterke beeldtaal. Dat imponeert en geeft aan dat het niet gaat om een soort *science fiction*, maar om betrouwbare gegevens. Al Gore presenteert veel wetenschappelijke details en feiten in zijn film en laat deskundigen aan het woord om op die wijze vertrouwen te wekken.
- De derde modus in de film van Gore is de *persoonlijke biografie*. Hier draagt het persoonlijk ethos van de boodschapper de boodschap. De film bevat een persoonlijke vertelling. Al Gore vertrouwt ons zijn persoonlijke geschiedenis toe, inclusief pijnlijke en dramatische gebeurtenissen, zoals het bijna fatale ongeluk van zijn zoon en de tragische dood door longkanker van zijn enige zus. Dat waren levensveranderende ervaringen voor hem en daarmee toont hij hoe verandering op grond van voortschrijdend inzicht mogelijk is.

Homiletisch herkennen we in deze analyse de drie aristotelische retorische modi van *logos*, *ethos* en *pathos*, die door de homiletiek altijd zijn aangeprezen als een methode om overtuigingskracht te bewerkstelligen. De heftige beelden roepen immers het *pathos* op, de

wetenschap construeert de *logos* en de persoonlijke betrokkenheid bevestigt het *ethos* om de boodschap niet alleen indrukwekkend en informatief, maar ook betrouwbaar te laten zijn.

Toch is het hanteren van deze strategie en het inzetten van de drie retorische stijlmidde-len geen garantie voor succes als het gaat om beïnvloeding die moet leiden tot transformatie van gedrag. Dat blijkt ook uit de analyse van de inhoud van een recentere film, de satirische komedie *Don't look up*.

Don't look up (2021)

Deze film van Adam McKay met een cast met Leonardo di Caprio en Meryl Streep vertelt het verhaal van een jonge promovenda en haar begeleider: ze ontdekken een komeet die in iets meer dan zes maanden de hele planeet zal vernietigen. Hun plicht is de wereld te informeren en te waarschuwen.

Het tragische is echter dat niemand wil luisteren. De president kiest electoraal belang boven het luisteren naar de noodkreet, tv-presentatoren zijn alleen geïnteresseerd in drama en zoeken een 'vals evenwicht' in de nieuwsberichten, grote industrieën proberen winst te maken uit de situatie, maar de technologie faalt. De jonge vrouw wordt neergezet als een hysterica en de wetenschapper is niet in staat alleen met rationele argumenten te overtuigen. Ondertussen lijden minder bedeeden, terwijl de rijken de middelen hebben om aan de ramp te ontsnappen.

De analogie met de klimaatcrisis is duidelijk. Het opvallende punt is de non-respons. Zoals klimaatwetenschapper Peter Kalmus stelde: 'Het is de meest accurate film over de angst-aanjagende non-respons van de maatschappij op de klimaatafbraak die ik heb gezien' (in *The Guardian* van 29 december 2021).

Dus waar Al Gore in 2006 nog enig succes kon boeken door wetenschappelijke feiten, beeldmateriaal en persoonlijk engagement te combineren, probeert *Don't look up* ons bewust te maken van de situatie dat wat voor argumenten er ook worden aangevoerd, ze uiteindelijk allemaal geen effect hebben, omdat mensen weigeren op te kijken, te luisteren en te leren van de geschiedenis. Daarom wordt de mensheid gedwongen om de geschiedenis opnieuw herhalen, zoals de film aan het einde suggereert.

Conclusies

De retorische analyse van beide films vergeleken met de homiletische analyse, brengt ons tot een drietal overwegingen. Uiteraard met alle beperkingen die zijn gegeven met dit louter westerse perspectief.

- De film *An Inconvenient Truth* van Gore heeft als retorische strategie om feiten te combineren met een verhaal, persoonlijke belangstelling en een universeel en veelbelovend perspectief. Dit sluit aan bij de bevindingen die onder anderen Van Ekris geeft in zijn homiletische analyse van profetische prediking: niet alleen alarmkreten of deconstructie, maar ook het schetsen van een nieuw perspectief wekken in elk geval de hoop op een andere werkelijkheid. Dit sluit aan bij wat prediking altijd al heeft gedaan, wat in de Joodse theologie zo levendig aanwezig is en wat Jezus deed: een universeel of kosmologisch perspectief combineren met de belangstelling voor persoonlijke levensverhalen. Prediking kan beide samenbrengen en verschillende stemmen includeren om positiviteit te evoceren.

- Ten tweede leert Gore ons dat predikers niet zelf de held hoeven te zijn, Gore is zelfs de antiheld. Hier kan het christelijke principe van de dienstbaarheid, of sterker nog het principe van de *kenosis*, de ontleding, helpen. Het betekent dat een prediker in het spoor van Christus weet dat hij of zij zelf niet hoeft te wachten met spreken totdat deze zelf het perfecte voorbeeld belichaamt, maar dat de weg naar transformatie altijd geplaveid is met mislukkingen, met zonde en schaamte. Voor een christen betekent het: *simul iustus et peccator*, het gelijktijdig zondaar en gerechtvaardigde zijn. Het handelen wordt dan niet geblokkeerd door streven naar volmaaktheid, maar ingegeven door besef van dankbaarheid voor geschonken mogelijkheden. Dat scheidt herkenning en daarmee vormt de prediking mogelijk juist een bron van hoop, omdat er gehandeld mag worden zonder verlamming vooraf of garantie op succes achteraf. Dit sluit ook aan bij de inzichten van Van der Geest over de 'volwassen' prediker.
- Ten derde leert *Don't look up* van McKay ons dat in de wereld van vandaag niets op voorhand geheel helder of betrouwbaar hoeft te zijn. Wetenschappelijke feiten worden niet zonder meer erkend en zelfs openlijk betwijfeld door klimaatontkenners. Dat is verontrustend, omdat iedereen alles kan beweren, en ook polariserend. Tegelijkertijd scheidt het ruimte voor geloof voorbij modernistisch en positivistisch denken waar niet alleen 'bewijs' geldt als belangrijk, maar ook geloofsperspectieven voluit mogen meetellen in het discours. Dit biedt opening voor de modus van getuigenis, in combinatie met kennis.

Inzet en offer

De homiletische analyse en de filmanalyse tonen beide dat er retorische mogelijkheden zijn om de verontruste klimaatboodschap op ge-differentieerde wijze naar voren te brengen. Het christendom heeft een lange traditie in het benoemen van ongemakkelijke boodschappen en het oefenen in profetisch geluid als het gaat om de toekomst van geloof en samenleving. Naast het kyrie van de noodkreet klonk veelal ook de oproep tot omkeer. Wellicht is dat één van de theologische concepten die in deze tijd vraagt om doorvertaling naar retorische strategie.

Vervolgonderzoek in het project Grond zal daarom niet kunnen zonder de concepten bekeering en catharsis, versterving van het zelf vanuit de bereidheid om een offer te brengen ten gunste van een veelbelovende toekomst. Een prediker helpt om daarnaar op weg te blijven. <

Literatuur

- Carson, Rachel (2002). *Silent Spring*. Fortieth Anniversary Edition. Boston/New York: Houghton Mifflin Company (Copyright 1962).
- Ekris, Kees van (2018). *Making See. A Grounded Theory on the prophetic dimension in preaching*. Zürich: LIT Verlag.
- Geest, Hans van der (1978). *Du hast mich angesprochen. Die Wirkung von Gottesdienst und Predigt*. Zürich: Theologischer Verlag.
- Geest, Hans van der (1991). *Das Wort geschieht. Wege zur seelsorgerlichen Predigt*. Zürich: Theologischer Verlag.
- Kalmus, Peter (2021). *Climat Scientist don't look up*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/dec/29/climate-scientist-dont-look-up-madness>, accessed 21-03-2023.
- McClure, John S. (2021). *Ethical approaches to Preaching. Choosing the Best Way to Preach About Difficult Issues*. Eugene, Oregon: Cascade Books.
- Pleizier, Theo (2010). *Religious Involvement in Hearing Sermons. A Grounded Theory study in empirical theology and homiletics*. Delft: Eburon.
- Rosteck, Thomas, en Frenzt, Thomas S. (2009). Myth and Multiple Readings in Environmental Rhetoric: The Case of An Inconvenient Truth. In: *Quarterly Journal of Speech*, 95(1):1-19, DOI:10.1080/003535630802621086.
- Shade, Leah D. (2021). You Can't Say THAT in a Sermon: Social Issues, Preaching, and Dialogue During a Time of Societal Upheaval. In: *Homiletic*, Vol. 46 nr 1, 53-63. Retrieved from <https://ameriquequests.org/index.php/homiletic/article/view/5142>.